

verschillen van inzicht zijn te herleiden tot niet opgehelderde definitoirische kwesties, waardoor een dieper gravende discussie vooralsnog weinig vruchtbaar kan zijn. Daarom komt de geruststelling van de redacteur aan de lezer dat, behalve in het eerste deel van het boek 'later in dit werk... het bekvechten tussen wetenschappers [over definities, J. R.] als onbestaande [wordt beschouwd]' (9) mij wat vreemd voor.

J. J. M. Ramakers

I. Schöffers, *Veelvormig verleden. Zeventien studies in de vaderlandse geschiedenis* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1987, 284 blz., f42,50, ISBN 90 6707 163 3).

Het academische gebruik om een hoogleraar bij zijn afscheid een uitgave van zijn verspreide geschriften aan te bieden, heeft op het eerste gezicht iets zonderlings. De inhoud van het boek kan voor de auteur immers onmogelijk een verrassing zijn. Het gaat dan ook om iets anders: het werk wordt op zijn best gepresenteerd, in een duurzame vorm, die het nu en in de toekomst binnen het bereik van een ruimere lezerskring brengt. De boekuitgave toont het eigen karakter van het oeuvre, de veelzijdigheid, maar vooral ook de samenhang. De stukken vullen elkaar aan; wat in een afzonderlijke publikatie niet meer leek dan een toevallige opmerking, blijkt nu deel uit te maken van een consistent programma, van een bepaalde historische visie. Zo is het in ieder geval met Schöffers *Veelvormig verleden*.

Schöffers essays horen, zowel naar de vorm als naar de inhoud, thuis in de grote traditie van de Nederlandse geschiedschrijving. Het zijn meesterlijke samenvattingen, berustend op een brede kennis van zaken en een afgewogen oordeel, eerder dan gewaagde hypothesen; de toon is mild, beschouwelijk en relativerend. Van sommige stukken in de vier rubrieken van dit boek (de Republiek, de twintigste eeuw, joden in Nederland, historiografie) hoeft de waarde nauwelijks meer te worden benadrukt: over de politieke structuur van de Republiek, over de zogenaamde crisis van de zeventiende eeuw, over de Bataafse mythe, over de verzuiling, over de geschiedenis van de joodse bevolkingsgroep, over Pressers *Ondergang*, over de Weinreb-affaire. Natuurlijk mocht een gedeelte uit het Menten-rapport, het onderzoek waarmee Schöffers het meest in de openbaarheid is getreden, niet ontbreken. Volkomen zelfstandig leesbaar is dit hoofdstuk ('De kater van de bevrijding') echter niet; de toelichting is summier, en het is de vraag wat iemand die de kwestie niet gevolgd heeft over enkele jaren nog van de bijzonderheden zal begrijpen. De twee korte levensschetsen van koningin Wilhelmina en prins Hendrik vestigen de aandacht op de inspanningen die Schöffers zich voor de herleving van het *Biografisch woordenboek* heeft getroost. Tenslotte zijn er drie opstellen waarin Schöffers terugkijkt op het werk van enkele grote voorgangers, Fruin, Romein, Geyl. Hier spreekt hij zich het meest duidelijk uit over zijn eigen ideaal van geschiedschrijving.

Schöffers is een historicus die gelooft in de zin van zijn vak. Niet in de zin der geschiedenis, op de manier van zijn leermeester Romein; pogingen om de loop van het wereldgebeuren te doorgronden ontbreken in dit boek. Voor Schöffers heeft de beoefening van de geschiedenis in de eerste plaats een ethische en maatschappelijke functie, die nauw verwant is met die van de rechtswetenschap. Rede en billijkheid zijn voor de historicus de hoogste deugden. In zijn herdenking van Romein uit 1962 spreekt Schöffers met nogal wat reserve over de invloed die deze van Huizinga onderging. Romein liet zich door het voorbeeld van Huizinga verleiden tot ambities die maar ten dele met zijn aanleg overeenkwamen; zijn kracht lag niet in een beeldende

cultuurgeschiedenis, maar 'veeleer in zijn systematische redelijke denken, zijn groot geduld en ontombare arbeidslust, in zijn wijsgerig inzicht en synthetisch vermogen' (228). De terugblik op de loopbaan van Geyl uit 1972 bevat de wens: 'Misschien gaan we een nieuwe tijd van Angelsaksisch rationalisme en scepticisme tegemoet...' (240). Nog eens tien jaar later zijn het de grote affaires rond de na-oorlogse rechtspleging (Menten, Weinreb) die Schöffers de zekerheid geven dat deze soort van rationalisme de basis van de geschiedschrijving moet blijven: 'Hoe men ook wil dubben over het streven uit te vinden 'wie es eigentlich gewesen', menswetenschappen als die van het recht en de geschiedenis zetten toch altijd weer onbetwistbare bakens van feitelijkheid en bewijsbaarheid en bevestigen daarmee de bruikbaarheid en soliditeit van door oefening en ervaring ontwikkelde technieken en methoden ...' (215-216).

Misschien is het in de huidige omstandigheden nuttig zoiets af en toe te zeggen. Het ideaal van een positieve geschiedschrijving is een respectabel ideaal. Maar was het niet eerder hun gedrevenheid en partijdigheid, die mensen als Romein en Geyl maakte tot wat zij waren? De historicus is altijd, veel meer dan de jurist, zelf deelnemer in het proces. Schöffers voorstelling van de Nederlandse traditie wordt dan ook minder beheerst door een nuchter scepticisme dan hij zelf lijkt te menen. De eigenschappen die in deze opstellen het meest op de voorgrond komen, verdraagzaamheid, evenwicht, matiging, zijn ook de trekken die hij in het Nederlandse verleden het liefste terugziet. Hij maakt telkens duidelijk, of het nu de Republiek betreft of het interbellum, dat hij zich de schaduwzijden zeer wel bewust is; toch is de uiteindelijke indruk er een van harmonie. Tegenover dramatische interpretaties en pogingen de contrasten scherp aan te zetten neemt het betoog steeds een verzachtende en verzoenende toon aan. In het Nederland dat Schöffers beschrijft, is geen plaats voor extremen; onze geschiedenis bestaat uit vrijheid in gematigdheid. Slechts een enkele maal laat hij zich gaan in een lofzang, maar overal is het gevoel merkbaar dat zonder twijfel wortelt in de ervaringen van de wereldoorlog: hier zijn een land, een staat, een samenleving, die het, gebreken of niet, waard zijn te behouden en te verdedigen. Volkomen toepasselijk bevat de ondertitel van deze bundel dan ook de door sommigen nu als ouderwets verworpen uitdrukking 'vaderlandse geschiedenis'.

Veelvormig verleden bevat een met sympathie geschreven portret van de auteur door J. J. Woltjer en een uitvoerig bibliografisch overzicht. Het is jammer dat uitgever en tekstbezorgers de gelegenheid om de opstellen zo fraai mogelijk aan te bieden niet ten volle hebben benut. Er zijn veel te veel drukfouten; een bladzijde als 102 had zo niet mogen verschijnen. Hier en daar stukt de lectuur omdat een fragment van een zin is weggefallen. In het stuk over Wilhelmina ontbreekt zonder aanwijsbare reden zelfs een hele alinea. Laten we zeggen dat het huldeblijk onderwerp wat schade heeft geleden aan de verpakking.

W. E. Krul

P. Bange, e. a., ed., *De doorwerking van de Moderne Devotie Windesheim 1387-1987. Voordrachten gehouden tijdens het Windesheim Symposium Zwolle/Windesheim 15-17 oktober 1987* (Hilversum: Verloren, 1988, 319 blz., f58,50, ISBN 90 6550 318 8).

Drie jaar na de dood van Geert Grote werd het klooster Windesheim gesticht voor reguliere kanunniken. Daarmee werd de Broeders des gemene levens de mogelijkheid geboden om tegemoet te komen aan bezwaren inzake hun onduidelijke status binnen de kerkelijke instituties. Deze tegemoetkoming hield niet in dat het vroomheidsstreven van de Moderne Devotie,